

Меліхова Т. Л., к.геогр.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЕКОНОМІЧНА ПІДСИСТЕМА МІСТА: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА

В даній публікації розкрита сутність економічної підсистеми міста. Дослідження базується на системному підході, бо місто є системою підсистем, кожна з яких має власну складну будову. На основі досліджень зроблено висновок, що економічна підсистема міста є сукупністю взаємопов'язаних базових бізнес-структур та інфраструктури. Крім того, розвиток економічної підсистеми взаємопов'язаний з розвитком екологічної та соціальної підсистем. Важливу роль у функціонуванні економічної підсистеми і міста загалом відіграє менеджмент.

Ключові слова: місто; економіка; економічна підсистема; бізнес-структура; інфраструктура.

В останні десятиліття все частіше погляди науковців зосереджуються на дослідженні міста, урбанізації та інших процесів, що пов'язані з розвитком і функціонуванням міста. На перший погляд, місто – це сукупність елементів (будівель, споруд, відкритих просторів) і ресурсів, які об'єднані в єдине ціле сучасною інфраструктурою і спільною територією, де створені умови для максимального задоволення потреб людини. Оскільки, місто є сукупністю архітектурних форм, розташованих у просторі, мережею асоціацій, корпорацій та фірм, різноманітних установ, а також міським співтовариством [12]. З іншого боку, місто – це система підсистем, що дозволяє застосовувати системний підхід до вивчення структурної будови міста. Даний підхід вказує одночасно на високу організованість досліджуваної системи і на велике різноманіття складових компонентів. За різними авторами на території міста налічується від трьох до десяти підсистем, а саме: екологічна, економічна, технічна, соціальна, управлінська, суспільно-виробнича тощо. Найчастіше виділяють такі підсистеми: соціальну, екологічну, економічну, управлінську.

Не дивлячись на часту вживаність термінів соціальна, екологічна, економічна підсистеми при дослідженні стійкого розвитку міста, в науковій літературі відсутнє загальноприйнятне тлумачення зазначених підсистем, в тому числі й економічної. Так, питання

економічної підсистеми міста та її розвитку досліджували М.Д. Балджи, О.А. Карлова, М.П. Петренко, Г.П. Підгрушний, А.О'Салливан, О.В. Томчук та інші. Проте, проведений аналіз наукових праць не дозволив отримати єдину відповідь на питання, що розуміють під економічною підсистемою міста, яка структурна будова даної підсистеми міста.

Відповідно метою роботи є узагальнення тлумачень економічної підсистеми міста і пізнання її структури. Для досягнення мети, були поставлені такі завдання: проведено аналіз сучасних тлумачень економічної підсистеми, системи; досліджено структурну будову економічної підсистеми міста з виділенням її складових.

Нині, на жаль, відсутня єдність поглядів науковців щодо економічної системи суспільства, не говорячи про економічну систему, підсистему міста. Як зазначає Б.В. Кульчицький поняття «економічна система суспільства» є складним системним утворенням з різними характеристиками, кожна з яких, хоч і відображає суттєві ознаки економічної системи, не є повною [4]. Складовими компонентами будь-якої системи є органічна єдність сукупності елементів і зв'язків між ними. Відповідно економічна система є органічною складовою «суспільного ладу» причому настільки важливою, що зумовлює і визначає й інші складові, а функціонально-історичний тип національної економічної системи зумовлює характер і природу соціально-політичної системи суспільства [1]. Це вказує на те, що на рівні суспільства, держави аналіз економічної системи здійснюється в поєднанні із соціальними і політичними контекстами, враховуючи панівні цінності в суспільстві, які визначають форму політичного управління. Оскільки «економічна система включає ту частину політичних, соціальних, економічних інституцій, організацій, законів, норм і поглядів, що взаємодіють безпосередньо чи опосередковано, впливаючи на споживання, розподіл, обмін і виробництво (що виробляти, скільки виробляти, і як виробляти)» [13].

В той же час економічна система місто являє собою «совокупность экономических отношений между хозяйствующими субъектами, домохозяйствами и органами государственной власти и местного самоуправления по поводу производства, распределения, обмена и потребления товаров и услуг» [9, С. 64]. Інша особливість економічної системи в тому, що вона існує завдяки сировині, тобто природним ресурсам, ресурсам альтернативним природним, трудовим тощо. Економічна система міста є «объединение совокупности применяемых ресурсов для достижения единой

цели...» [2, С. 19]. Головними елементами економічної системи, згідно автора, є трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси. Відповідно стан економічної системи міста визначається обсягом товарно-грошових потоків, які проходять через систему міста. Складовими економічної підсистеми міста є підприємства, установи, які за виконуваними функціями та спеціалізацією об'єднуються «у види економічної діяльності, сектори економіки (первинний, вторинний, третинний, четвертинний) тощо» [8, С. 39]. Найбільш репрезентативними характеристиками є: вартість виробленої продукції, вартість основних засобів тощо. Функція економічної підсистеми у місті полягає в створенні та накопиченні капіталу, у формуванні рівня життя людини та задоволенні її потреб.

Економічна система, з одного боку, забезпечує виробництво духовних і матеріальних благ для задоволення потреб мешканців міста, з іншого боку, функціонування її спрямоване на постійне відтворення самої себе в кожному циклі функціонування [7]. Згідно автора, економічна система має матеріально-технічну базу галузей економіки, трудові ресурси, які включають інтелектуальний потенціал.

Враховуючи сказане, економічна підсистема є сукупністю бізнес-структур, які створюють додану вартість, забезпечують зайнятість трудових ресурсів та в кінцевому результаті визначають рівень життя населення в місті. В свою чергу, кожна бізнес-структура на території міста є цілісною одиницею, економічною системою нижчого рівня, яка виконує покладену на неї функцію. Вона формується і функціонує на основі законів ринкового середовища, відповідно до потреб і можливостей міста. Дозвіл на функціонування того чи іншого бізнесу на території міста надають органи місцевого самоврядування, які представляють інтереси жителів даного міста, виділяючи просторові ресурси для розвитку відповідного бізнесу. Крім того, органи місцевого самоврядування міста контролюють діяльність даного бізнесу через фіскальну службу, аудиторську службу, екологічну інспекцію та інші інститути.

Суб'єкти бізнесу в межах міста здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку, створюючи товар і капітал, який здатний задовольняти зростаючі потреби мешканців міста та забезпечувати конкурентні можливості міста в ринкових умовах. Конкурентоздатність у містах є багатогранною та складною [11]. Концентрація на території міста підприємств однієї галузі або суміжних галузей, продукція яких конкурентоздатна не лише на внутрішньому ринку, а й на зовнішньому, визначає

конкурентоздатність власне міста, доволі часто й регіону, формуючи кластери і напрями розвитку міста. Місто, в свою чергу, створює сприятливе внутрішнє конкурентне середовище для розвитку бізнесу, для залучення інвестицій. Адже, як відомо, розвиток бізнесу позитивно впливає на ріст рівня та якості життя населення в даному місті. Розумне використання внутрішніх конкурентних можливостей території міста сприяє збільшенню надходжень до місцевого бюджету, зростанню ресурсного потенціалу території та, як наслідок, зростанню рівня і якості життя населення.

Зовнішні конкурентні можливості міста проявляються у створенні бренду міста і зміцненню його позицій на національному та світовому рівнях. При виробленні бізнес-структурою брендової продукції, яка конкурентоздатна на національному й світовому ринках, дане місто, доволі часто, асоціюють з відповідною товарною маркою. Якщо ж підприємства міста випускають типову для багатьох аналогічних міст продукцію або надають типові послуги, зазвичай даний товар поширений лише на регіональному ринку, в кращому випадку, на національному ринку. Як наслідок, рівень спеціалізації даної галузі не високий і для міста досить складно при формуванні бренду асоціювати себе з даною корпорацією чи групою корпорацій. На допомогу приходять складові інших підсистем, які мають унікальні, характерні лише для даного міста характеристики, зокрема природної підсистеми. Так, унікальні гідромінеральні ресурси стали брендами таких курортних міст України як Трускавець, Моршин, Куяльник тощо.

Отже, для міста характерна внутрішня і зовнішня конкуренція. Внутрішня проявляється, зокрема, у створенні сприятливого бізнес клімату, інвестиційного клімату, що позитивно впливає на розвиток економічної підсистеми міста. Остання, в свою чергу, забезпечує розвиток інших підсистем і міста загалом, зміцнюючи його конкурентоздатність. Зовнішні конкурентні можливості міста проявляються у створенні бренду міста і зміцненню його позицій на національному і світовому рівнях. Завдяки поєднанню зовнішніх і внутрішніх конкурентних можливостей міста створені світові та глобальні міста.

Враховуючи сказане, структура економічної підсистеми міста представлена бізнес-структурами базових галузей економіки, які формують основу економічної підсистеми і відіграють важливу роль в накопиченні та обігу фінансових ресурсів в межах системи міста, а також інфраструктурою. Даний бізнес визначає спеціалізацію міста, яка впливає на спеціалізацію регіону, та являється базисом для

розвитку кластерів. Інфраструктура (соціальна, ринкова, інституційна) створює умови для успішного функціонування базових бізнес-структур вторинного, третинного секторів економіки в межах міста. Розвиток даної підсистеми відбувається завдяки людині, яка одночасно є виробником, споживачем і менеджером.

Тому економіку нині розглядають, як базову (необхідну) підсистему, а по суті, систему розвитку міста [6]. Дана підсистема, згідно автора, висвітлюється з трьох точок зору, а саме:

- території міста – це перетворення географічного простору в соціальний, інтеграція даного територіального утворення в більш крупні територіальні системи, реалізація природного чи іншого географічного потенціалу міста;

- мешканців міста – це самореалізація, зайнятість, а також можливість реалізації матеріальних і духовних потреб шляхом заробітку і збагачення;

- міських сутностей – це суспільно значима реалізація підприємницького творчого таланту мешканця міста, форма його організації, створення загального, потенційно затребуваного містом та іншими стейкхолдерами продукту.

Економічна підсистема розвивається у тісній взаємодії з соціальною та екологічною підсистемами. Обсяг споживання товарів на території міста залежить від того, які соціальні групи, зокрема за рівнем доходу, переважають на території міста. Переважання соціальних груп з низьким рівнем доходу приносить значно менші надходження до бюджету міста за групи з середнім і високим рівнем доходу. Оскільки дана група, володіючи обмеженою кількістю фінансових ресурсів, спрямовує їх на задоволення власних базових потреб (за класифікацією А. Маслоу). Це негативно впливає на обіг активів. В таких містах сповільнено здійснюється оновлення житлового фонду, комунікацій, забудови, доволі часто зустрічаються довгобуди.

З іншого боку, сучасне місто є джерелом нематеріальних активів, завдяки розвитку економічної підсистеми, а саме бізнес-структур. Цей процес супроводжується витісненням з міста менш технологічних секторів економіки більш технологічними. Дана реструктуризація позитивно впливає на екологічну підсистему за рахунок ресурсозбереження і соціальну підсистему за рахунок притоку і розвитку висококваліфікованих трудових ресурсів.

Тому не дивно, що ряд авторів при дослідженні економіки міста схиляються до думки, що економічна і соціальна складові взаємопов'язані та їх потрібно розглядати як соціально-економічну

систему міста [2; 10]. Економічна підсистема відіграє провідну роль в життєзабезпеченні населення міста товарами і ресурсами. Оскільки в основі діяльності економічної підсистеми лежать ресурси (фінансові, матеріальні, трудові, інноваційні тощо), їхня якість та потенціал. Соціальна підсистема відтворює людський потенціал на території міста. Відповідно соціальна інфраструктура міста не є складовою соціальної підсистеми міста, бо вона є складовою економічної підсистеми міста. Адже, економічна підсистема сформована в межах міської системи базовими бізнес-структурами вторинного, третинного секторів економіки та інфраструктурою – соціальною, ринковою, інституційною, що забезпечує умови для їхнього функціонування. Одним з критеріїв розвитку соціально-економічної сфери міста є обсяг платних послуг (побутових, пасажирського транспорту, зв'язку, житлово-комунального господарства, виховання, культури, охорони здоров'я тощо) на одну особу [3, С. 119]. В той же час автор зазначає, що немає загально визнаного поняття «соціально-економічна інфраструктура». Соціальна інфраструктура не ідентична соціальній підсистемі та являє собою мережу соціокультурних інституцій, підприємств, установ, організацій тощо, які служать життєзабезпеченню людини. В той час, як «соціальна підсистема – це цілісна просторово-часова сукупність людей та соціальних спільнот, єдність і різноманіття яких визначається характером взаємозв'язків і взаємовідносин власне міста» [5, С. 81]. Дана підсистема міста у взаємодії з іншими підсистемами формує трудовий, інтелектуальний, інноваційний, інформаційний потенціал, забезпечує його розвиток та відтворення.

Отже, економічна підсистема – це сукупність функціонування взаємоузгоджених базових бізнес-структур та інфраструктури в межах міста і взаємовідносини між ними, які регулюються ринковим середовищем та інститутами міста задля забезпечення потреб людини в товарах і ресурсах. Крім того, розвиток економічної підсистеми взаємопов'язаний з розвитком екологічної та соціальної підсистем. Важливу роль у функціонуванні економічної підсистеми і міста загалом відіграє менеджмент, який включає: організацію простору, стратегічне планування і реалізацію, мотивацію, контроль.

1. Башнянин Г. І., Копич І. М., Шевчук Б. М. Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації. Львів : Коопосвіта, 1999. 220 с.
2. Береговая И. Б. Управление качеством и конкурентноспособностью социально-экономических систем : учеб. пособие. Челябинск : Издательский центр ЮУрГУ, 2015. 227 с.
3. Грицишин В. Організаційно-

економічне забезпечення керування підприємствами інфраструктури міста. *Регіональна економіка*. 2002. № 4. С. 119–127. **4.** Кульчицький Б. В. Економічна система суспільства як категорія сучасної економічної теорії. Львів, 2006. С. 61–74. **5.** Меліхова Т. Л. Соціальна підсистема міста та її особливості. *Освітні й наукові виміри географії та туризму* : матер. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 26 квітня 2019 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. С. 77–82. **6.** Новичков Н. В. Город как система : вопросы экономики и управления. *Региональная экономика: теория и практика*. 2016. № 2. С. 84–96. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gorod-kak-sistema-voprosy-ekonomiki-i-upravleniya/viewer> (дата звернення: 01.12.2019). **7.** Перцик Е. Н. Геоурбанистика. М. : АСАДЕМІА, 2009. 432 с. **8.** Підгрушний Г. П. Проблеми діагностики міст при розробці стратегій їх розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Географія*. 2016. № 4. С. 37–42. **9.** Фурматуллина А. Ф. Город как пространственная социально-экономическая система. *Вестник Удмуртского университета. Экономика и право*. 2015. Вып. 6. С. 63–66. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/gorod-kak-prostranstvennaya-sotsialnoekonomicheskaya-sistema> (дата звернення: 01.12.2019). **10.** Ходаков Е. В., Соколова Н. А., Крючковський В. В. Природно-климатические факторы и развитие социально-экономических систем : монография. Херсон : Гринь Д. С., 2015. 344 с. **11.** Competitive Cities: A Decade of Shifting Fortunes Technical Report. 2019. URL: <https://www.pwc.co.nz/publications/2019/citiesinstitute/cities-urban-competitives-ness-tech-report-4.0.pdf> (дата звернення: 01.12.2019). **12.** Mumford L. The city. *International encyclopedia of the social science* (ed. D.L. Sills). NY, USA : The MacMillan Co&The free press. 1968. Vol. 11. P. 447–472. **13.** Frederic L., Pryor A. *Guidebook to the comparative study of economic systems*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1985. P. 15.

REFERENCES:

1. Bashnianyn H. I., Kopych I. M., Shevchuk B. M. *Ekonomichni systemy: problemy strukturyzatsii i typolohizatsii*. Lviv : Kooposvita, 1999. 220 s.
2. Berehovaia I. B. *Upravlenie kachestvom i konkurentnosposobnostiu sotsialno-ekonomicheskikh sistem : ucheb. posobie*. Cheliabynsk : Izdatelskii tsentr YuUrHU, 2015. 227 s.
3. Hrytsyshyn V. *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia keruvannia pidpriemstvamy infrastruktury mista*. *Rehionalna ekonomika*. 2002. № 4. S. 119–127.
4. Kulchytskyi B. V. *Ekonomichna systema suspilstva yak katehoriia suchasnoi ekonomichnoi teorii*. Lviv, 2006. S. 61–74.
5. Melikhova T. L. *Sotsialna pidsystema mista ta yii osoblyvosti*. *Osvitni y naukovy vymiry heohrafii ta turyzmu* : mater. II Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnar. uchastiu (m. Poltava, 26 kvitnia 2019 r.). Poltava : PNPУ imeni V. H. Korolenka, 2019. S. 77–82.
6. Novichkov N. V. *Horod kak sistema : voprosy ekonomiki i upravleniia*. *Rehionalnaia ekonomika: teoriia i praktika*. 2016. № 2. S. 84–96. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gorod-kak->

sistema-voprosy-ekonomiki-i-upravleniya/viewer (data zvernennia: 01.12.2019). **7.** Pertsyk E. N. Heourbanystyka. M. : ACADEMIA, 2009. 432 s. **8.** Pidhrushnyi H. P. Problemy diahnostryky mist pry rozrobsi stratehii yikh rozvytku. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Heohrafiia.* 2016. № 4. S. 37–42. **9.** Furmatullina A. F. Horod kak prostranstvennaia sotsialno-ekonomicheskaiia sistema. *Vestnik Udmurtskoho universiteta. Ekonomika i pravo.* 2015. Vyp. 6. S. 63–66. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/gorod-kak-prostranstvennaya-sotsialnoekonomicheskaya-sistema> (data zvernennia: 01.12.2019). **10.** Khodakov E. V., Sokolova N. A., Kriuchkovskii V. V. Prirodno-klimaticheskie faktory i razvitie sotsialno-ekonomicheskikh sistem : monohrafiia. Kherson : Hrin D. S., 2015. 344 s. **11.** Competitive Cities: A Decade of Shifting Fortunes Technical Report. 2019. URL: <https://www.pwc.co.nz/publications/2019/citiesinstitute/cities-urban-competitives-ness-tech-report-4.0.pdf> (data zvernennia: 01.12.2019). **12.** Mumford L. The city. International encyclopedia of the social science (ed. D.L. Sills). NY, USA : The MacMillan Co&The free press. 1968. Vol. 11. P. 447–472. **13.** Frederic L., Pryor A. Guidebook to the comparative study of economic systems. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1985. P. 15.

**Melikhova T. L., Candidate of Geographical Sciences (Ph.D.),
Associate Professor** (National University of Water and
Environmental Engineering, Rivne)

URBAN ECONOMIC SUBSYSTEM: ESSENCE, STRUCTURE

This publication reveals the essence of the urban economic subsystem. The research is based on a systematic approach because the city is a system of subsystems, each with its own complex structure. According to the structure of the urban economic subsystem is represented by the business-structures of the basic sectors of the economy, which form the basis of the economic subsystem and play an important role in the accumulation and circulation of financial resources within the city system, as well as infrastructure. This business determines the specialization of the city and is the basis for the development of clusters. Infrastructure (social, market, institutional) creates conditions for successful functioning of the basic business-structures of the secondary, tertiary sectors of the economy within the city. The development of this subsystem is due to a person who is simultaneously a manufacturer, a consumer and a manager.

The economic subsystem develops in close interaction with the social and ecology subsystems. So, some authors view the economic and social subsystems as the socio-economic subsystem of the city. One reason can be considered that the authors view the social infrastructure of the city as a component of the social subsystem of the city, but it's part of the economic subsystem of the city. The economic subsystem of the city in interaction with other subsystems forms the human potential, provides its development and reproduction. The management is played an important role in the functioning of the economic subsystem and the city in general.

Therefore, the economic subsystem is the functioning of mutually agreed basic business-structures and infrastructure within the city and the relationship between them, which are regulated by the market environment and the city's institutions in order to meet human needs for goods and resources.

Keywords: city; economy; economic subsystem; business-structure; infrastructure.

Мелихова Т. Л., к.геогр.н., доцент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДСИСТЕМА ГОРОДА: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА

В данной статье раскрыта сущность экономической подсистемы города. Исследования базируются на системном подходе, потому город является системой подсистем, каждая из которых имеет свою сложную структуру. На основе исследований сделан вывод, что экономическая подсистема города есть совокупностью взаимосвязанных базовых бизнес-структур и инфраструктуры. Кроме того, развитие экономической подсистемы взаимосвязано с развитием экологической и социальной подсистем. Важную роль в функционировании экономической подсистемы и города в целом играет менеджмент.

Ключевые слова: город; экономика; экономическая подсистема; бизнес-структура; инфраструктура.
